

MUNI ARTS

Druhy a skupiny
pramenů, zásady jejich
kritiky

Pramen

Pramen je informace (text, dokument, artefakt, událost), jež vypovídá o době a širších souvislostech svého vzniku nebo dění. Pouze historik propůjčuje prameni jeho status.

- Širší definice: Za pramen lze označit dokument, materiál nebo otisk události, faktu či jevu, z nichž historik může čerpat své poznatky.
- Užší definice: Pramen je výsledkem lidské činnosti nebo společenského vývoje a přímo nebo bezděčně, třeba již pouhým vznikem, přispívá k výkladu dějinné skutečnosti.

Pramen a historický fakt

Fakt jako historická danost →

☒ Pramen →

Historik (kritické studium) – odhalení
faktu

Pramen a historický fakt

Pramen →

Historik (kritické studium, otázky, interpretace)

→

 Konstrukce historického faktu

Dělení pramenů podle ...

- ... jejich obsahu, původu nebo formy, tj. podle způsobu vyhotovení;
- ... toho, zda jsou přímými pozůstatky, nebo určitými prostředníky zachycené a předávané informace;
- ... společenské funkce (záměr a úmysl při jejich vzniku);
- ... jejich vnější podoby (způsob fixace informací).

Dělení pramenů

- A. Hmotné (trojrozměrné) pozůstatky minulé lidské činnosti a existence, včetně jevů přírodních.
- B. Písemné.
- C. Obrazové a zvukové.
- D. Informace zachované v paměti a předávané ústně.

A. Hmotné (trojrozměrné) pozůstatky

- Přímé pozůstatky po člověku (jeho tělesné schránky).
- Ostatní trojrozměrné pozůstatky minulé lidské činnosti (sídla včetně ruin, hospodářské prostory, výrobní nástroje a zařízení, umělecké předměty vyjma obrazů, předměty každodenní potřeby, ozdobné předměty, zbraně apod.).
- Přírodní objekty (kosterní pozůstatky zvířat; zbytky rostlin v odpadních jámách; letokruhy starých stromů apod.).

B. Písemné prameny (kritéria účelu a okolností vzniku)

- Prameny úředního (institucionálního) původu.
- Prameny osobní (soukromé) povahy.
- Prameny literární.

B.1 Prameny úředního (institucionálního) původu (diplomatika)

- Listiny.
- Listy (pouhé sdělení bez právního dosahu).
- Úřední knihy.
- Úřední akta (spisy).

Listiny

prout mens Boleslaus quondam dux Boemie ad petitionem sancti Adalberti omnibus hominibus Brevenventis ecclesie pro ipsa Boemiam liberaliter dedit sicut in privilegio ipsius iudi continetur videlicet Brevenventis ab omni provinciali iure seu lege liberi ac exempti permanent. Non edificent oppida. nec pontes renouent. Nullus potest ascendere iudicio nisi coram suo abbe. Non recipiant venatores. vel aliquos nobiles terre in domos suas nisi voluntate velint hoc facere. Et quicquid per aquas totius Boemie: sive per vias ad usum monachorum hemmet Brevenventis duxerint. ab omni iure theloneario sine qualiter exempti. nichil omnino cuiquam ratione beneficii possident. Siquis autem sacellorum vel heredium meorum contra donationem meam ausu temerario uenire presumpserit. paternam maledictionem pro benedictione recipiat. et ultioni diuine ac gehenne ignibus deputetur. Et ut mea donatio mea sit firma. hinc privilegio sigillum meum apponi precepi. presentis vero Severo. venerabili episcopo Pragensi. qui desiderio meo annuens presentibus omnibus nobilibus Boemie: donationis mee firmam duxit. in anathematis innotuit. Datum in villa Pragae. Idibus Junii. Anno. d. m. c. lxx. xv. Boleslaus.

Pisemnosti, které při respektování zvláštností daných dobou, místem, osobami a věcmi, jichž se týkají, podávají v určitých pevných formách svědectví o právním jednání.

Vysvědčovací (deklarativní) – svědectví o právním pořízení, jež se konalo dříve a na nich zcela nezávisle.

Dispozitivní (konstitutivní) – zakládají právní pořízení.

Podle obsahu: privilegia, směny, smlouvy, soudní listiny apod.

Podle vydavatele: veřejné (papežské, císařské, královské apod.)

a soukromé.

Úřední knihy

- Veřejné: zemské a dvorské desky, městské a pozemkové knihy, urbáře, matriky apod.
- Vnitřní: kopiáře, registra, podací protokoly, indexy, elenchy apod.

Zemské desky

Úřední akta (spisy) (od 16 st.)

Písemné záznamy vzniklé z příprav a provedení určitých právních a správních pořízeních (různé žádosti, jejich zpracování a vyjádření úředníky, protokoly, zprávy, přílohy apod.).

B.2 Prameny osobní (soukromé) povahy (ego-dokumenty)

Osobní fond - soubor písemných i jiných dokumentů, který organicky vznikl z činnosti jednotlivé fyzické osoby (popřípadě i členů její rodiny):

- osobní doklady týkající se života původce fondu (rodné, oddací a úmrtní listy, cestovní pasy, občanské průkazy, členské legitimace, vysvědčení, diplomy apod.).
- **osobní korespondence.**
- deníky, diáře, zápisky, rukopisy prací a přípravný materiál k nim (včetně ilustrací).
- dokumenty rodinných příslušníků, pokud netvoří samostatný fond. cizí materiál.
- písemný materiál vzešlý z úřední a veřejné činnosti původce pozůstalosti, tj. písemnosti, které svou povahou patří do pramenů úředních, ale zůstaly ponechány v osobním fondu.

B.3 Prameny literární (vyprávěcí - narrativní)

- Záznam pro paměť – v jiném druhu pramene (v kalendáři, modlitební knížce, církevní matrice, účtu, na exteriéru nebo interiéru budovy apod.).
- Letopisy (anály) - zápisy podobného charakteru bez komentáře, hodnocení a hledání souvislostí mezi nimi.
- Kronika - zachycený sled jednotlivých událostí je utříděn, hodnocen, případně literárně zpracován.
- Legenda – životy světců.

B.3 Prameny literární (vyprávěcí - narativní)

- Autobiografie a paměti.
- Publicistika - noviny, časopisy, brožury, letáky, plakáty apod.:

Informuje o „všech“ sférách života společnosti současníky a zároveň je jeho odrazem pro historiky. Jako jeden z mediálních prostředků ovlivňuje veřejné mínění formou zejména komentářů, fejetonů, rozborů politické situace apod.

- Krásná literatura – informační hodnota, tj. reflexe skutečných životních reálií.

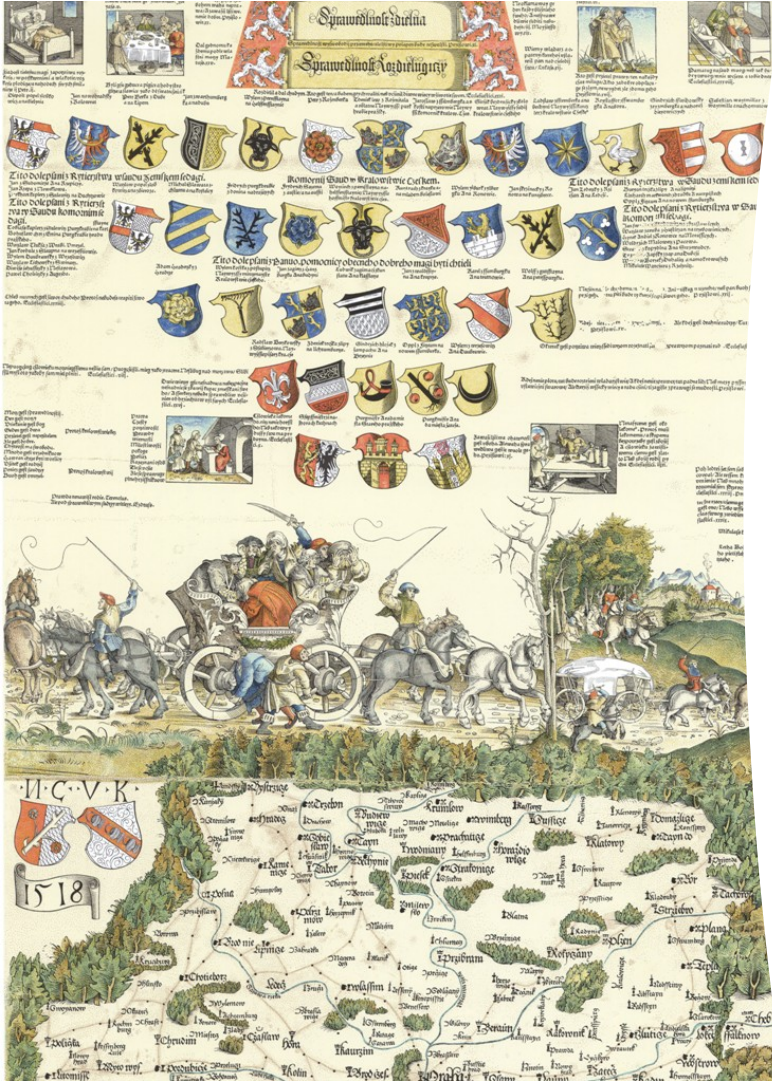
C. Obrazové (ikonografické) a zvukové prameny

- Obrazové prameny symbolické.
- Vlastní obrazové prameny.
- Obrazové a zvukové prameny jako výstup moderních technologií.

Obrazové prameny symbolické

Mapy (včetně atlasů a glóbulů), plány, technické výkresy, obrazové reklamy apod.

Příklad: Autorem první mapy Českého království byl Mikuláš Klaudyán v roce 1518.

Vlastní obrazové prameny

Dobové obrazy, grafika,
kresby, obrazové tkaniny
(např. gobelíny), nástěnné
malby, fresky, mozaiky apod.

Příklad: Tapisérie z Bayeux
(pravděpodobně 11. st.)

Obrazové a zvukové prameny jako výstupů moderních technologií

Fotografie, fonogramy, gramofonové desky, filmy, záznamy rozhlasového a televizního vysílání, videozáznamy, elektromagnetické, laserové a digitální záznamy zvuku a obrazu (magnetofonové pásky, faxy, diskety, CD, DVD, internet).

D. Prameny zachované v paměti a předávané ústně

- Úzké vymezení: informace udržované lidskou pamětí a předávané jen ústně (lidové zvěsti, pověsti, písně, říkadla, přísloví, pranostiky apod.).
- Širší vymezení: informace o minulých časech, které se přenáší z generace na generaci a projevují se bezprostředně v životě, práci, mravech, zvycích, jazyce, názvech, umění apod.
- Vzpomínky pamětníků – vliv metody orální historie (ang. oral history).

„Trojice“ historikovy práce

- Heuristika
- **Kritika**
- Interpretace

Kritika

- Tzv. vnější kritika: prověření pramenů z hlediska pravosti.
- Tzv. vnitřní kritika: zhodnocení pramenů a jejich relevance z hlediska kontextu jejich vzniku, informací o autorovi, adresátech atd.

Prověření pravosti pramene

- Tzv. vnější znaky: psací látka, formát, úprava textu, podpisy, glosy, přípisky apod.
- Tzv. vnitřní znaky: jazyk, skladba a styl.

Pravá listina? 17. října 1045

Břetislav, vévoda Čechů, dává
břevnovskému opatu Meinhardovi na
Moravě jakousi celu, kterou postavil
na počest sv. Petra a Pavla.

Pečeť: Na šňůře z vybledlých
červených a žlutých nití přivěšena
kulatá černá pečeť.

Materiál: Pergamen.

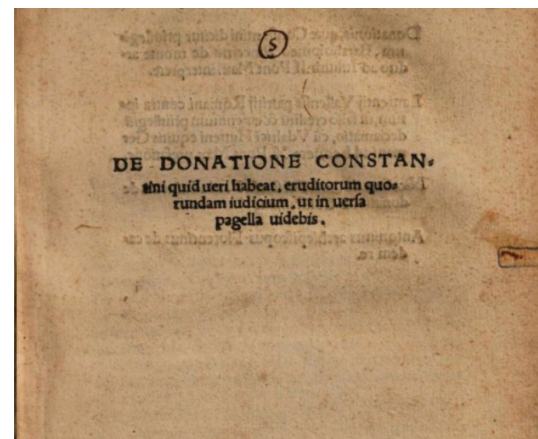
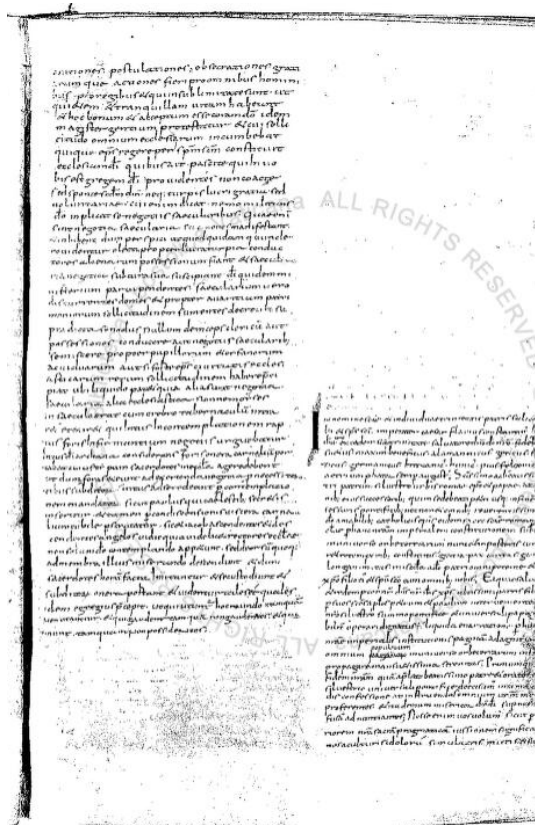
Rozměry: 47x29,5.

Zdroj: Moravský zemský archiv v
Brně Benediktini Rajhrad (1045-
1908) 21, in: monasterium.net, URL
</mom/CZ-MZA/E06/21/charter>,
accessed at 2020-12-01Z

Konstantinova donace

lat. *Constitutum Constantini* nebo *Donati o Constantini ad Silvestrem I papam*.
Text se tváří jako diplom císaře Konstantina (4. st.), ale ve skutečnosti pochází z 8.-9. st. Padělek odhalil ital. humanista Lorenzo Valla (15. st.) na základě filologických nesrovnalostí.

Rukopis královédvorský a zelenohorský (RKZ)

České písně nebo
zpěvy.

Paleograficky, lexikálně
a stylisticky se hlásí do
13. až 14. st.

Novověké padělky z
počátku 19. st.

Falešná nebo pravá pečeť?

OLDŘICH Z ROŽMBERKA – PADĚLATEL LISTIN A PEČETÍ ZIKMUNDA
LUCEMBURSKÉHO

Fotografie

Prezident republiky Klement Gottwald (vlevo) v rozhovoru s předsedou vládou Antonínem Zápotockým a místopředsedou vlády Viliamem Širokým na Wilsonově nádraží v Praze.

Datum pořízení: 26.8.1949.

Montáž: vlevo vzadu zmizel Rudolf Slánský, tehdy generální tajemník ÚV KSČ.

